

Monica CINCUI, Bogdan-Florin POPOVICI

DOCTORUL LANGE ȘI OPINIILE SALE ASUPRA CARANTINELOR ARDELENE (II)

Continuăm publicarea traducerii articolului intitulat *Despre credibilitatea celor mai noi rapoarte asupra ciumei din Moldova și Valahia și aprecieri asupra carantinelor de până acum* de dr. Martin Lange. Prima parte a apărut în numărul din 2002 al revistei „Țara Bârsei”. Tot acolo se află o prezentare a medicului Lange, precum și regulile de editare după care ne ghidăm.

[p. 153] III. Deseori, cei care produc sau propagă o alarmă falsă de ciumă sunt căpitanul de ciumă angajat permanent la București împreună cu subalternii săi înfometaji, [p. 154] pentru ca, după obiceiul pământului, să pescuiască în ape tulburi și în acest mod să se poată îmbogăți. Căci aici se obișnuiește ca atunci când cineva moare de ciumă (fie ea adevărată, fie numai inventată) într-o casă, cioclii de ciumă să îngroape mortul, să ducă celelalte persoane la spitalul de ciumați și apoi să ardă casa cu toate lucrurile aflate înăuntru. Care este starea cu acest prilej a bunurilor din casă ale mortului și cum se jefuiește cu lăcomie din toate părțile, știe cel mai bine cel care cunoaște această specie hoțească de oameni. Deci motiv suficient pentru un popor exersat în hoție ca, ori de câte ori se poate, să se „facă” ciumă sau să răspândească zvonul de ciumă deja iscat.

Exemple ale faptelor deja menționate se povestesc foarte multe în Valahia și chiar recent în toamna lui 1784 a avut loc o întâmplare asemănătoare în capitala București. Aici, după primirea veștii despre ciuma izbucnită pe malul Dunării, deoarece o serie de persoane în București au murit curând una după alta, subalternii căpitanului de ciumă au găsit potrivit să declare ciumă și sub acest pretext să se ardă o serie de case, fără ca situația [p. 155] să fie cercetată înainte de un medic. Această îngăduință domnească a dat imediat ocazia acestei onorabile „societăți de ciumă” să facă tot felul de excese, așa încât mai mulți presupuși bolnavi de ciumă au fost maltratați de acești oameni. Din povestirile strigătoare la cer care mi s-au împărtășit – pe care însă vreau să le trec sub tăcere, deoarece le am de la oameni care nu au fost prezenți la întâmplări –, excepție face un caz pe care mi l-a povestit domnul farmacist Markler, în mai 1785, la București, când am vorbit cu el despre acest subiect. El m-a asigurat că în timpul acestui zvon de ciumă, la București, copilul grădinarului său ar fi murit de friguri, în timpul tratamentului prescris de el. Cioclii de ciumă ar fi aflat de moartea copilului și, fără altă cercetare, au declarat drept cauză a morții ciuma, deci au vrut să îngroape copilul și în rest să procedeze după obiceiul pământului. Degeaba le-a spus el că aparține și el de corpul medical fiind farmacist, că el însuși i-a prescris copilului medicamentele necesare și deci știa precis că pruncul nu a murit de ciumă, ci de o boală obișnuită. Toate declarațiile sale nu l-ar fi ajutat cu nimic, până când, după multe certuri, nu i-ar fi amenințat pe acești oameni că-i reclamă, ca supus străin. Abia atunci au plecat.

[p. 156] IV. În vremea când domnitorul strânge impozitul în Valahia, țărani răspândesc adesea zvonul de ciumă, ca strângătorii de impozite să nu vină în satele lor, urmărind astfel să scape un timp de plata impozitului. Adeseori, în timpul în care episcopii plecau să viziteze mănăstirile, la fel au făcut și călugării dintr-o mănăstire sau alta din Valahia, pentru a scăpa o

vreme de amenda pentru neglijență și excесе (din cauza cărora erau pedepsiți cu sume considerabile de bani).

V. În sfârșit, una [din sursele] deselor știri false de ciumă din Valahia și Moldova era lipsa medicilor buni, lipsa cunoașterii ciumei și a simptomelor ei, și mai ales o neiertată necunoaștere a noțiunilor elementare de medicină. De aceea, dacă într-un loc bântuie febre maligne sau într-un loc mor una după alta câteva persoane, atunci românul neștiutor spune că ele ar fi murit de ciumă. Mi-a povestit una dintre rudele mele, că în urmă cu doi ani ar fi fost avertizată în Valahia să nu meargă într-un anumit sat, deoarece acolo ar bântui ciuma. Dar el nu s-a lăsat înșelat ca totuși să n-o facă și [s-a dus și] a întrebat acolo despre istoricul bolii [p. 157] celor morți de ciumă. I s-a răspuns că un copil avea urticarie, mama lui l-ar fi uns pe tot corpul și în ziua următoare copilul ar fi murit; bineînțeles, de ciumă, căci românii cred că numai de ciumă se moare într-un timp scurt.

Câte numeroase exemple n-aș putea eu să dau de la oameni de încredere, că orice tumoare apărută subraț sau în altă parte, ca și bășici venerice au fost declarate ca ciumă! Un caz deosebit de frapant în acest sens, pe care de asemenea mi l-a împărtășit preaiubitul meu prieten Langendorf, nu pot să-l trec total cu vederea. Soția paharnicului domnesc și fiica fostului ban de Craiova avea în 1782 un hematom sub brațul drept. Ca să scape de acesta a chemat în ajutor pe fostul slujitor al unui medic mort în Polonia (care fusese chirurgul orașului Craiova). Acest vraci a pus din belșug comprese calde cu buruieni aromate fierțe în vin, dar în loc să fie mai bine, în câteva ore, brațul și sânul drept s-au inflamă extraordinar, până la gât. Această bruscă înrăutățire, neașteptată pentru „medic“, [p. 158] l-a pus într-o mare încurcătură, și deoarece nu cunoștea cauza, a început să numească acest furuncul „bubă de ciumă“, încât și banul de la Craiova a fost pe punctul de a trimite această veste domnitorului la București. Atunci a fost adus prietenul meu Langendorf, care după o compresă cu plante emoliente, în scurt timp, a dus la crăparea și vindecarea furunculului. Și domnul Renzing mi-a spus că în timpul șederii sale în Valahia, un sărman birjar, al unui boier, ar fi fost în pericol să se prăpădească, părăsit de toți, dacă el n-ar fi ajuns acolo. Stăpânul său l-a gonit pe câmp, deoarece avea o bubă la organele genitale, deci după părerea sa, avea ciumă. Renzing a vorbit cu sărmanul om, l-a examinat, a constatat că este bolnav veneric și l-a readus în societatea omenească.

Domnul maior Beddeus, care a fost angajat de Curtea imperială la Iași, în Moldova, să-i prindă pe dezertori și să-i trimită înapoi, mi-a spus, printre alte multe întâmplări asemănătoare, că moldovenii ar fi avut, chiar de la oficialitățile domnești, în cazuri dubioase, o serie de indicii ridicole de ciumă asupra cauzei morții bruște a unui om și anume, [p. 159] ei trimit un țigan în camera mortului, cu porunca de a smulge un smoc de păr din cap; dacă părul ar ieși ușor ei cred că omul ar fi murit de ciumă și apoi luau măsuri.

VI. La toate acestea se adaugă proasta poliție medicală, care există în Valahia, deoarece domnitorul nu lasă niciodată un zvon de ciumă apărut să fie cercetat de medici sau de chirurși, ci crede declarația oamenilor neștiutori, și printre altele pe cea a cioclilor de ciumă, care doresc să fie permanent ciumă: căci ei trăiesc în cea mai mare parte din asta.

Însă nu trebuie să se creadă că se ținea într-adevăr așa de strict carantina instituită la Dunăre de partea românească, cum s-a raportat de aici Guvernului Transilvaniei. Eu însumi am vorbit cu negustori, care m-au asigurat că, printr-o recomandare a domnitorului, sau cu bani la supraveghetorii carantinei de la Dunăre, fără nici o carantină, deci imediat, ar fi venit din Turcia în Valahia. Și un

respectabil cleric de la Mănăstirea Văcărești (unde se ținea a doua carantină pentru aceia care veneau din Turcia în Valahia) [p. 160] m-a asigurat în prezența chirurgului orașului, Czakul din Brașov, că și aici mîta ar influența asupra carantinelor, astfel că prin aceasta mulți nu o țin chiar deloc. De astfel, cum să te aștepti la o adevărată politică medicală într-o țară unde în guvernare este atât de mult [spirit] turcesc.

VII. Atât aceste știri inventate despre ciumă (cum am arătat destul de limpede mai înainte) în Valahia și Moldova, cât și cele adevărate, negustorii noștri greci le strâng cu naivitate, le scriu [în scrisori] sau le aduc ei înșiși la cunoștință, cu cea mai mare plăcere, directorilor de carantină și aceștia, mai departe, mai sus. Căci de obicei, la oficiile de carantină, oamenii care sosesc sunt întrebați asupra stării de sănătate din țările de unde vin și declarațiile lor sunt raportate imediat autorităților superioare. Chiar unii negustori greci sunt ținuți de către directori de carantină ca informatori, care le scriu din țările turcești știri despre ciumă sau le aduc ei înșiși. Chiar și agentul aulic, angajat la București de Curtea imperială, se orientează adeseori în rapoartele sale după știrile generale sau după declarația domnitorului, care el însuși nu știe nimic sigur. Dar cu câtă durere interioară fac și directorii acest lucru în cea mai mare parte, este ușor de închipuit. [p. 161] Căci pentru un director de contumacie, carantina, mai ales mai prelungită, este în multe privințe un lucru foarte avantajos, unuia mai mult decât altuia, în funcție de diferitele poziții și legături ale reședinței sale. Pot să numesc directori de carantină care cu puțini ani în urmă erau oameni săraci lipiți și acum posedă capitaluri considerabile, care sigur nu le au din salariul lor, ci prin tot felul de căi lăturalnice nepermise. Omul simplu din Brașov cunoaște așa de bine aceste căi lăturalnice, încât la un zvon de ciumă spune imediat din experiență: acesta este lucrul negustorilor greci și al directorilor de carantină. Despre veniturile de tot felul mai puțin rentabile ale acestora nu vreau să spun nimic¹, dar dacă [p. 162] la trecători fac în același timp pe negustorii și pe intermediarii, atunci se consideră mulțumiți. Un astfel de om trăiește încă, și este de notorietate în tot Brașovul că, în vremea în care la noi mai era obișnuită carantina lungă, el a făcut comerț în asociere cu românii care locuiau în apropiere, și a sprijinit companionii prin toate mijloacele. În schimb, alți cumpărători, sub tot felul de pretexte, nu au fost lăsați la graniță când au venit mărfuri bune din Valahia, pentru ca asociații săi să le poată cumpăra cu atât mai ieftin. Procesul intentat împotriva lui de Fiscul regal a dovedit [p. 163] căte dobânzi nemaiauzite și nedrepte a luat el de la datornicii săi. Și ce câștig mare a făcut el cu schimburile valutare, adesea se plîng cu inimile grele și persoane care au schimbat la el ceva bani. Nici unul dintre directorii de carantină nu a fost atât de sânguincios în raportarea știrilor de ciumă către Comandamentul de graniță din Brașov ca acest chirurg patriot. Nimeni nu a vorbit cu atâta zel de necesitatea carantinei ca el și

¹ Acestea constau în parte din următoarele: 1). Rareori vine un călător la carantină fără să facă un cadou directorului de carantină, căci în aceste pustietăți, unde el [călătorul] are multe nevoi, are nevoie de un prieten, care să-l ajute în satisfacerea acestora. Dacă directorul de carantină este prietenul său, atunci nu va fi așa de strict ținut sub cheie, cum ar trebui conform regulamentului de carantină. De asemenea directorul știe să tragă foloase și de la oamenii săraci lipiți, căci dacă aceștia, decât să îndure câteva săptămâni carantina, deși nu au avere, ei sunt bucuroși, dacă pentru bani puțini, să taie în pădure lemne pentru director, și prin aceasta pot trăi. 2). Dacă se îmbolnăvește cineva în carantină, atunci directorul este primul ajutor; un praf, pe care el îl dă unui astfel de bolnav, va fi desigur bine plătit. 3). Din banii alocați de Erariu pentru materialele de curățare, care constau între 50-75 florini, directorul nu are nevoie nici de a zecea parte, căci în locul costisitoarelor materiale fumigene speciale, același serviciu îl fac sulful (pucioasa) și fructele de ienupăr și, de asemenea, banii nu sunt spălați întotdeauna cu oțet și sare, ci numai cu apă.

chiar a îndrăznit să trimită bunului comandant de graniță, maiorul Hr. von Revitzki, scrisori grecești cu știri de ciumă, cu numele expeditorului tăiat. Și acesta nu a găsit nimic anormal, căci el a înțeles bine că și pentru pungea sa carantina ar fi un lucru foarte bun.

VIII. Și mai de neiertat este atunci când chirurgii plătiți, care la un zvon de ciumă sunt trimiși în Valahia și Moldova de guvernele imperiale ca să cerceteze la locul bolii veridicitatea acestuia, întăresc ei înșiși zvonul de ciumă și îl întrețin, chiar dacă acolo nu este nici o ciumă adevărată, ca să rămână acolo cât mai mult și să poată obține cât mai multe diurne. Sau dacă ei se află într-un loc sănătos și trimit guvernelor noastre știri de ciumă prin scrisori date în diferite localități.

[p. 164] Că acest lucru s-a întâmplat într-adevăr adesea, chiar și în iarna lui 1786, m-a asigurat solemn sus-numitul maior imperial domnul Beddeus. El a adăugat că împreună cu chirurgul său de batalion, pe care îl avea pentru el și soldații săi, a cercetat de mai multe ori situația la fața locului, și au contrazis de multe ori reaua-credință a acestor știri ale chirurgilor trimiși. Din acest motiv a propus autorităților superioare ca pe viitor să nu mai dea diurnă chirurgilor trimiși și atunci vor scrie mai degrabă adevărul, dacă în Valahia și Moldova ar fi sau nu ciumă, deoarece în acest mod nu ar avea nici un folos de pe urma șederii lor îndelungate.

Domnul maior Beddeus mi-a indicat și chirurghi care ar fi solicitat de la guvernele imperiale restituirea unor considerabile sume de bani cheltuite pe care i-ar fi plătit ici și colo, în țările turcești, și în special medicilor și chirurgilor care locuiau în Moldova, pentru știrile de ciumă trimise. El a cercetat pretenția unui chirurg și a constatat că în unele localități nici nu existau persoanele nominalizate de el, nici alte persoane într-adevăr în viață nu ar fi primit vreun ban de la el.

[p. 165] Din toate acestea un cititor imparțial poate deduce cât de puțin se poate baza pe obișnuitele știri de ciumă din Valahia și Moldova. După părerea mea, ca cel mai sigur mijloc de a evita numeroasele urmări negative ale unor astfel de știri de ciumă, rămâne angajarea de medici sau chirurghi competenți și de încredere, nu numai în Moldova și Valahia, ci și la granița noastră. Aceia ar trebui la un zvon de ciumă, sub supravegherea agentului aulic în Valahia și a căpitanului-comandant în Moldova, să meargă imediat la locurile compromise, să examineze bolnavii și apoi să înainteze guvernului nostru rapoarte corecte. Aceștia ar trebui aici pe granița imperială să aibă o strictă grijă de starea de sănătate a supușilor imperiali. Căci nu trebuie să ne temem de ciumă numai atunci când bântuie în Valahia sau Moldova; ambele țări pot fi complet sănătoase și ciuma poate totuși să izbucnească la noi, unde apoi eradicarea epidemiei costă Erariul mai mult decât zece medici angajați, care să aibă grijă în interior de starea de sănătate a țarilor de dincoace [de graniță, de cordonul sanitar]. Astfel de cazuri s-au mai întâmplat de multe ori: cel mai recent s-a întâmplat în septembrie 1786. În această lună un tânăr român transilvănean a venit din Valahia peste munți, pe căi interzise, la părinții săi, într-o localitate de graniță, numită Râșnov. Tatăl său **[p. 166]** a afirmat sus și tare că fiul său a fost doar la munte cu oile și Valahia a fost sănătoasă tot acest an fără întrerupere și că nici aici, nici în alte părți, în țările turcești de dincolo, nu a fost vreun semn de epidemie de ciumă. Acest tânăr român a murit curând după sosirea sa [având] niște bube; și după aceasta, epidemia de ciumă s-a instalat atât acolo, cât și în alte trei sate, tânărul a fost înmormântat public după obiceiul pământului, fără ca să se fi dat vreo știre Guvernului sau medicului comitatului. Dar ce zic eu un medic al comitatului! În acest mare comitat de graniță nu era nici un medic angajat deoarece, pentru 200 de guldeni stabiliți de conducerea țării, nu s-a găsit nici un medic [să accepte postul]. Rudele sale [ale tânărului decedat], care după înmormântare s-au ospătat în casa mortului, s-au molipsit curând de

această boală și după câteva zile se îmbolnăveau toți unul după altul și mureau; nu numai aceia care locuiau în sat, ci și unii care locuiau în alte regiuni. Timp de patru săptămâni a bântuit ciuma în această familie, până când în sfârșit s-au sesizat dregătorii satului, care atunci au cerut Guvernului să cerceteze cauza frecventelor decese printre români, unde imediat s-a constatat că într-adevăr era ciumă și că deja mulți erau infectați. [p. 167] De aceea Guvernul a luat imediat măsuri. Între timp, răul ciumei s-a arătat treptat în trei sate învecinate. Și eu mă minunez într-adevăr cum, după patru săptămâni, n-au fost mai multe sate infestate. O dovadă că într-adevăr otrava ciumei nu se molipsește atât de ușor, cum până acum mulți au vrut să convingă lumea. Pe lângă aceasta, ciuma nu a bântuit la Râșnov decât printre rudele mortului, în afară de aceștia nimeni nu s-a îmbolnăvit, nici măcar dintre români, cu atât mai puțin dintre sași. Târgul Râșnov se află la poalele Munților Carpați, iar românii locuiesc separat, în partea mai ridicată a satului, de unde aerul trece mai ușor peste întregul târg. Târgul Codlea, unde s-a semnalat de asemenea ciumă, se situează tot la poalele unui munte, dar mai sus. Și a fost evident aici cum mâncarea bună și băutura și mai ales condițiile sănătoase [de trai] preîntâmpină ciuma. Dintre cei patru chirurși și infirmieri nimeni nu s-a molipsit de ciumă, deși au fost mereu în jurul ciurmaților, i-au atins și le-au dat ajutorul necesar bolii lor.

Din acest caz și din cele spuse anterior rezultă că:

[p. 168] 1. Carantina n-ar fi întotdeauna mijlocul de a opri ciuma de la granițele noastre. Carantina, în special una lungă, este un disconfort pentru oamenii cinstiți, dar cei săraci și pungașii se strecurau peste munți și în felul acesta la noi avem deja mai multe exemple de epidemii de ciumă. Rezultă de aici că este absolut necesar să fie limitată perioada de carantină după principii raționale, omului de rând să i se ofere toate motivațiile posibile de nu a veni din țările turcești pe căi lăturalnice interzise și carantina să nu fie închisă în lipsa unei necesități urgente. Mai întâi ar trebui, prin oamenii cinstiți și de încredere, trimiși în țările turcești, să se cerceteze ciuma, și abia apoi acestea [granițele] să fie închise, și nu invers, cum adesea s-a întâmplat la noi.

2. Că o conștiincioasă poliție sanitară la granițele țării noastre ar fi un lucru de o importanță extraordinară, și că aceasta într-adevăr nu se poate cere de la vreun funcționar administrativ. Pentru aceasta trebuiau angajați medici, dar și retribuiți corespunzător. Eu cred că, pentru Transilvania, o supraveghere atentă a stării de sănătate a supușilor imperiali, în special la granițe, ar fi un mijloc mult mai eficient și un remediu mai puternic împotriva izbucnirii și răspândirii ciumei, [p. 169] decât o carantină mai îndelungată la granițe, care, cum am mai spus și înainte, nu duce întotdeauna la rezultatul scontat. Prin acestea se poate deci imediat descoperi originea unei ciume provocate sau aduse din afară, și se poate foarte ușor înăbuși de la început prin măsuri bune. Probabil, mijlocul cel mai eficient împotriva ciumei deja răspândite rămâne totuși separarea timpurie prin cordoane a caselor și a satelor infestate. Dar instituțiile [de carantină], odinioară obișnuite, mari, costisitoare și care în general slăbesc comerțul, acum nu mai sunt necesare, firește din diferite motive dăunătoare, căci, printre altele, ele propagă sărăcia, provoacă foamete și prin aceasta îi fac pe oameni predispuși de a se îmbolnăvi de ciumă. În timpul ultimei ciume la noi s-a putut clar profita de marele avantaj al unui procedeu simplu împotriva ciumei: căci prin instituțiile de caritate, care au avut grijă de ciumă, nu au fost închise întregi districte, ca odinioară, pentru unul sau două sate. S-au închis numai sate separate, dar și numai o parte a acestora, și s-a avut o grijă deosebită, prin chirurși angajați pe timp îndelungat, [p. 170] asupra cazurilor de boală și decese din satele înconjurătoare. Acest procedeu nu a fost numai de lungă durată pentru ciumă, ci și foarte folositor pentru comerț. Prin aceasta comerțul a fost mai puțin

frânat. Erariul a avut totodată mai puține cheltuieli ca până atunci, și țara, prin mai puține instituții, nu s-a aflat într-o panică atât de mare. Probabil, ciuma va rămâne întotdeauna un rău înspăimântător, deoarece, într-un timp scurt, nu omoară numai o întreagă familie, un întreg sat, ci, adesea în atât de puține zile, chiar ore, poate să omoare un om. Într-adevăr destule cauze de a se produce în timp un rău atât de înspăimântător și destule motive pentru un stat rațional de a introduce cele mai bune măsuri împotriva acestuia.